

Περί εθνών και εθνικισμών (Μέρος 1ο)

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΛΙΚΗ ΑΡΝΗΣΗ ΣΤΡΑΤΕΥΣΗΣ · 18/03/2018

[Οι θέσεις που ακολουθούν δεν διεκδικούν την αποτύπωση μίας κλειστής θεωρίας, την οποία άλλωστε απεχθανόμαστε. Επιχειρούμε μία πρώτη συμβολή της συλλογικότητάς μας στην κριτική, την αποδόμηση και την εναντίωση στα έθνη, μέσα σε μία συγκυρία όξυνσης διαφόρων εκφάνσεων του εθνικιστικού λόγου. Για την ολική άρνηση στράτευσης σε μία αυταπάτη που συγκροτεί και συγκροτείται από τα κράτη, το κεφάλαιο, τους στρατούς, τα σύνορα και τη μισαλλοδοξία.]

1.

Το έθνος δεν είναι απλά μία φαντασιακή κοινότητα. Είναι μία φαντασιακή κοινότητα που δημιουργήθηκε από το σύγχρονο κράτος και τον καπιταλισμό, δίχως τα οποία θα παρέμενε μία αμελητέα, ασήμαντη και πολύσημη έννοια. Είναι μία πολιτική θρησκεία που εγγυάται τη συνοχή και τη διαιώνιση μίας κοινωνίας διαχωρισμένης με βάση την τάξη, το φύλο, τη φυλή, τη θρησκεία κ.ο.κ. Το ότι δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του νεωτερισμού δεν σημαίνει ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να δημιουργηθεί υπό άλλες συνθήκες. Σε αντίθεση όμως με τις θαυμάσιες αντιστροφές των απανταχού εθνοφρόνων, αυτό σημαίνει επίσης ότι το έθνος ιστορικά δεν υπήρξε ποτέ και πουθενά σε οποιαδήποτε άλλη παρελθοντική συνθήκη.

2.

Τα συστατικά των εθνών μπορεί να ποικίλλουν αλλά δεν διαφέρουν ως προς τους κοινωνικούς διαχωρισμούς που επιβάλλουν, έχοντας μια βαθιά αλλεργία στον κοινωνικό/ταξικό ανταγωνισμό και την ιστορική αλήθεια που αυτός συγκροτεί. Ένα έθνος μπορεί να κατασκευάζει και να κατασκευάζεται από μία «γλώσσα», μία «επικράτεια», έναν «πολιτισμό», μία «ιστορία» (ή έναν «οικονομικό τρόπο οργάνωσης» κατά τα κομμουνιστικά δόγματα) κ.ο.κ. αλλά ποτέ από μία κοινωνική ομάδα που καταπιέζεται ή μία τάξη υπό εκμετάλλευση. Η ύπαρξή του δεν ήρθε για να σβήσει τις προϋπάρχουσες και ιστορικές σχέσεις καταπίεσης και εκμετάλλευσης αλλά για να τις επαναορίσει, να τις εκσυγχρονίσει, να τις ανατροφοδοτήσει και να τις επαναθεσμίσει. Ό,τι καταπιεστικό και εξουσιαστικό προηγήθηκε (πατριαρχία, θρησκεία, πολιτική εξουσία, στρατός κ.ά.) ανανεώθηκε και επανατοποθετήθηκε εντός του έθνους βρίσκοντας νέες οδούς, μορφές και περιεχόμενα κοινωνικής αγωγικότητας και νομιμοποίησης. Γι αυτό και η εθνική συνείδηση όχι μόνο δεν νοείται δίχως τις έμφυλες καταπίεσεις, την ταξική διάθρωση και κάθε άλλο κοινωνικό διαχωρισμό, αλλά στην πραγματικότητα δεν θα μπορούσε ποτέ να υπάρξει δίχως αυτές.

Το έθνος δεν δημιουργήθηκε σε έναν δοκιμαστικό σωλήνα πειραμάτων πολυπληθών κοινοτήτων. Η φενάκη της -επιλεκτικής- αδελφοσύνης μεταξύ διάφορων πληθυσμών ανά την γη, ήταν άλλο ένα εργαλείο της εξουσίας για την διαιώνιση της κυριαρχίας μέσα σε ένα περιβάλλον κοινωνικού/πολιτικού/οικονομικού μετασχηματισμού, στο πέρασμα δηλαδή από τη φεουδαρχία και την θρησκευτική εξουσία στον καπιταλισμό και την κοσμική εξουσία. Εφόσον οι εξουσιαστικές σχέσεις αποτελούν το πεδίο συγκρότησης ενός έθνους, τότε οποιαδήποτε συλλογικοποίηση των «από κάτω» χωρίς τους καταπιεστές τους αντιτίθεται στην εθνική συγκρότηση. Πόσο μάλλον, όταν οποιαδήποτε τέτοια συλλογικοποίηση συνειδητοποιηθεί, χειραφετηθεί και εναντιωθεί σε κάθε εξουσία. Μόνο όταν οι «από κάτω» γίνουν σε επαρκή βαθμό φορείς νέων εξουσιαστικών και ιεραρχικών σχέσεων, μόνο όταν τελικά αυτό -ακυρωθούν ως τέτοιοι, μπορούν να στραφούν προς μία εθνική ιδιότητα.

3.

Η εξουσία έχει την εγγενή τάση να αναπαράγεται και να διαστέλλεται. Ο καπιταλισμός δεν κατάφερε απλά να επιβιώσει και να εξαπλωθεί παγκόσμια μεταξύ άλλων οικονομικών μοντέλων, αλλά επιβίωσε γιατί κατίσχυσε πάνω σε οποιοδήποτε άλλο μοντέλο βρέθηκε μπροστά του. Η φαντασιακή/πολιτική κοινότητα του έθνους δεν θα μπορούσε ποτέ να επιβιώσει αντίστοιχα, εάν δεν επιβαλλόταν ως τέτοια σε πλανητική έκταση.

Παρ' όλ' αυτά, κανένα έθνος -ανεξαρτήτως πληθυσμιακού μεγέθους- δεν βλέπει τον εαυτό του ταυτισμένο με την ανθρωπότητα. Όπως επίσης, κανένα έθνος δεν θα μπορούσε ποτέ να επιβιώσει μόνο του σε έναν κατά τα άλλα α-εθνικό

κόσμο. Έτσι, όσο εμμονικά αυτοαναφορικό και αν εμφανίζεται, το έθνος δεν νοείται αφ' εαυτού αλλά προϋποθέτει να εντάσσεται και να ετεροκαθορίζεται σε συνεχή διάδραση σε μία «Κοινωνία των Εθνών»... Η τελευταία έχει μία διπλή σημασία: από τη μία διευθετεί την αντίφαση αυτής της «αυτιστικής συνύπαρξης» και από την άλλη διαμορφώνει μία καθολική αφήγηση για τον κόσμο, ενός ενιαία κατακερματισμένου κόσμου σε έθνη. Η καθολικότητα αυτής της αφήγησης, μαζί με όλες τις ιδεοπλασίες που συνοδεύουν κάθε έθνος, δίνουν την απαραίτητη εγκυρότητα στα έθνη να λειτουργούν ως πολιτικές θρησκείες. Ως μία κοσμική-ορθολογική-πολιτική αντίληψη με ταυτόχρονη αναφορά σε ανορθολογικές και υπαρξιακές αγωνίες. Ο διττός αυτός χαρακτήρας των εθνών είναι άλλωστε και αυτός που τα επικύρωσε τόσο βαθιά στους θεσμικούς πυλώνες του μοντέρνου κόσμου. Αν ο τελευταίος ορθώθηκε αρπάζοντας την πολιτική εξουσία από την εκκλησία, έπρεπε ταυτόχρονα να βρει τη νέα συγκολλητική ουσία των υπηκόων του. Η μετάβαση αυτή, από το «ποίμνιο» και τον «περιούσιο λαό» του εκάστοτε Θεού ενός βασιλείου ή μίας αυτοκρατορίας στον λαό των πολιτών ενός έθνους-κράτους, μπόρεσε και έγινε μόνο με μπόλικους εθνικούς ύμνους, σύμβολα και περίσσεια εθνική ιδεολογία.

4.

Στον βαθμό που η εθνική αφήγηση είναι καθολική, επιχειρεί να εκταθεί σε παρελθόν, παρόν και μέλλον. Αν τα δύο τελευταία εκφράζονται μέσω της εθνικής κυριαρχίας της πολιτικής/κρατικής εξουσίας, το παρελθόν -ελλείψει οποιασδήποτε εθνοκρατικής υπόστασης- χρειάζεται τη συνδρομή της ιστοριογραφικής ανακατασκευής, της παραχάραξης, της φαλκίδευσης και των μυθοπλασιών.

Βασικότερο εργαλείο της εθνικής επέλασης στο παρελθόν αποτελεί ο αναχρονισμός, ο οποίος μεταφέρει με κάθε αυθαιρεσία το σύγχρονο «εθνικό πνεύμα» σε παρελθοντικές ιστορικές συνθήκες (στις οποίες το έθνος ήταν απλά ανύπαρκτο). Η πρώτη έννοια άλλωστε που έπρεπε να εθνικοποιηθεί ήταν η λέξη «έθνος»: ένας επουσιώδης και δυσεύρετος (αν όχι ανύπαρκτος) όρος σε προκαπιταλιστικές κοινωνίες με πολλαπλές χρήσεις ανά τόπους και χρόνους, ορισμένες από τις οποίες σαρκάζουν τραγελαφικά τη σημερινή της έννοια: η λέξη έθνος σε διάφορες ιστορικές περιόδους ήταν συνώνυμη του αλλοδαπού, ενώ αλλού συναντάται για να χαρακτηρίσει μία συντεχνία, τους φοιτητές ενός πανεπιστημίου ή τους «ξένους» εμπόρους ενός λιμανιού...

Η ρευστότητα της έννοιας του έθνους είναι εμφανής ακόμα και πολύ μετά την «ληξιαρχική πράξη γέννησής» του κατά την Αμερικάνικη και Γαλλική Επανάσταση, όπως για παράδειγμα υποδηλώνει το μνημειώδες «έθνος των προλετάρων» στο μανιφέστο του κομμουνιστικού κόμματος, το 1848. Μία ολοένα και απομειωμένη έκτοτε ρευστότητα που χρειάστηκε το ασύλληπτο μακελειό δύο παγκόσμιων πολέμων για να αποκρυσταλλωθεί εντελώς. Η αναχρονιστική λεηλασία και η απονέκρωση του παρελθόντος σε μία θεαματική διάσταση αποτελεί μία μόνιμη διαδικασία για την κατασκευή της εθνικής ταυτότητας, στην οποία επιστρατεύτηκαν παλιές και νέες μέθοδοι, θεσμοί και επιστήμες: μουσεία, χάρτες, ιστοριογραφίες, εθνολογία, αρχαιολογία, αστικές τέχνες και πολλά άλλα φρόντισαν να μιλήσουν και να εποικήσουν τον παρελθοντικό χρόνο προς χάρη ενός εθνικά περήφανου παρόντος και προς αποτροπή οποιουδήποτε απελεύθερου μέλλοντος. Άνθρωποι, κοινότητες, γεωγραφίες, γεγονότα, σημασίες, απονομηματοδοούνται και επανεγγράφονται στην κοινωνική συνείδηση μέσα στα στενά και προκαθορισμένα όρια του κάθε εθνικού πεπρωμένου στο όνομα της εθνικής ολοκλήρωσης. Από τη στιγμή που το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον έχουν αποικηθεί από την εθνικιστική ιδεολογία, κανένα ιστορικό πλαίσιο ή ιστορικό υποκείμενο δεν αφήνεται ανέπαφο...